

Lengauer, Włodzimierz

„Greek Mysteries. The Archaeology and Ritual of Ancient Greek Secret Cults”,
edited by Michael B. Cosmopoulos,
London and New York 2003 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 95/1, 142

2004

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Czytelnikowi polskiemu warto przypomnieć, że bogate zbiory Archiwum obejmują m.in. akta miasta Lwowa od 1382 r., dokumenty krajowych władz Królestwa Galicji i Lodomerii z czasów zaboru austriackiego, akta władz Rzeczypospolitej Polskiej z okresu międzywojennego (oprócz akt organów władzy lokalnej także niektóre dokumenty władz centralnych), akta sądowe (także z okresu przed rozbiorami), akta stowarzyszeń, partii politycznych itp. ukraińskich, polskich i żydowskich, liczne zespoły akt przedsiębiorstw, zespół akt konsystorza greko-katolickiego (od 1300 r.). Spośród zespołów rodzinnych i personalnych wymienić warto Dzieduszyckich (od 1612 r.), Lubomirskich (od 1586 r.), Lanckorońskich (od 1438 r.), Floriana Ziemiałkowskiego, Antonija Petruszewycza, Kyryla Studynskiego, Stepana Tomaszewskiego. W kolekcjach znajdują się m.in. dokumenty sięgające XII w.

J. T.

Greek Mysteries. The Archaeology and Ritual of Ancient Greek Secret Cults, edited by Michael B. Cosmopoulos, Routledge, London and New York 2003, s. 272.

Tom zawierający jedenaście studiów analizujących praktycznie wszystkie kultury misteryjne starożytnej Grecji wart jest uwagi z kilku powodów. Po pierwsze, znalazły się w nim opracowania wielu znanych i wybitnych uczonych, najlepszych dziś specjalistów w tej dziedzinie, jak Kevin Clinton, Susan G. Cole, Fritz Graf, Christiane Sourvinou-Inwood czy Madeleine Jost. Po drugie, uwagę badaczy przyciągnęły nie tylko słynne misteria eleuzyjskie (pisze o nich Clinton) czy orfickie (Noel Roberts, „Orphic Mysteries and Dionysiac ritual”), ale też mniej znane i znacznie mniej popularne w starożytności obrzędy lokalne, w tym przede wszystkim arkadyjskie (Madeleine Jost, „Mystery cults in Arcadia”), a także kultury poświęcone czasem w źródłach tylko krótkimi wzmiankami, jak misteria Artemidy w Efezie lub inne niejasne dziś dla nas *teletai* w Azji Mniejszej (znakomite studium Grafa, „Lesser Mysteries — not less mysterious”). Wreszcie po trzecie, co może najważniejsze, prace wszystkich autorów rzeczywiście spełniają zapowiedź tytułu książki: podstawą analizy jest za każdym razem materiał archeologiczny konfrontowany z danymi zaczerpniętymi ze źródeł pisanych. Jest to niemal wzorowy przykład zastosowania źródeł archeologicznych do interpretacji zjawisk religijnych, przy czym okazuje się, jak wiele mogą tego rodzaju dane wyjaśnić, uzupełniając poniekąd wypowiedzi tekstów. Zresztą czasem, wobec milczenia autorów starożytnych i przy braku dokumentów epigraficznych tylko dokładna analiza materialnych pozostałości sanktuariów może coś powiedzieć o charakterze odbywanych w nich praktyk kultowych.

Może najlepszym przykładem są tu misteria z Lykosoura w Arkadii, znane wprawdzie z Pauzania, który jednak, co przy misteriach oczywiste, nie podaje żadnych szczegółów na temat tamtejszych obrzędów. Materiał archeologiczny pozwala na hipotetyczną rekonstrukcję tajemniczej budowli, nazwanej przez Pauzania Megaronem (nie był to wcale budynek typu megaronu), co z kolei daje podstawy do przypuszczeń o widowiskowym charakterze misteriów odbywanych przez *mystai* w osłoniętej murem, tarasowej części budowli, czemu przypatrywali się stojący w portyku na wyższym poziomie wtajemniczeni wyższego stopnia.

Podobnie staranna analiza pozostałości sanktuarium w Ilion (greckie miasto z epoki hellenistycznej i rzymskiej na miejscu dawnej Troi), w którym czczeni byli Wielcy Bogowie z Samotraki, pozwala na lepsze zrozumienie tego dziwnego kultu łączącego w sobie elementy wschodnie (Kabirowie) pochodzenia semickiego lub frygijskiego z misteryjną formą obrzędów Kybele czy greckiej Matki Bogów (Mark L. Lawa, „In the Sanctuary of the Samothracian Gods« myth, politics, and mystery cult at Ilion”).

Prezentowana książka jest też — *last but not least* — po prostu najnowszą pozycją w dość już obszernej i ciągle narastającej literaturze dotyczącej misteriów antycznych. Jest oczywiste, że bez jej znajomości nie będzie można zajmować się nie tylko historią tej formy obrzędowości greckiej, ale religią Greków w ogóle. Można mieć nadzieję, że przekona ona też wszystkich zajmujących się tą dziedziną do konieczności uwzględniania materiału archeologicznego i posłuż za wzorzec stosowania tej metody.

W. L.